

Анотація

Завальнюк В. В. Принципи антропологічної парадигми права. — Стаття.

В статті предпринята спроба виділити специфічні принципи пізнання правової та державної реальності в контексті їх антропологічного прочтіння. Доказано, що виведення принципів пізнання в площині однієї парадигми є одним з необхідних умов самостійності цієї парадигми. Для антропологічної парадигми права такими принципами виступають: принцип антропоцентризму, принцип натуралізму, принцип антропометризму, принцип антропоморфізму. С допомогою цих принципів здійснюється досягнення права та держави в межах юридичної антропології.

Ключові слова: принципи пізнання, юридична антропологія, антропологічна парадигма, антропоцентризм, натуралізм, антропометризм, антропоморфізм.

Summary

Zavalniuk V. V. Principles of Anthropological Paradigm of Law. — Article.

The article makes an attempt to isolate specific principles of knowledge of legal and the state reality in the context of its anthropological vision. It is proved that the withdrawal of the principles of knowledge in the plane of a paradigm is one of the necessary conditions of autonomy of such paradigm. For anthropological paradigm of law are the following principles: the principle of anthropocentrism, the principle of naturalism, principle of anthropometrism, the principle of anthropomorphism.

Keywords: principles of knowledge, juridical anthropology, anthropological paradigm, anthropocentrism, naturalism, anthropometrism, anthropomorphism.

УДК 342.925:347.927

Ю. Л. Шеренін

КАСАЦІЯ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ДОДАТКОВИХ ГАРАНТІЙ ЗАКОННОСТІ У СУДОВОМУ АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Серед гарантій реалізації права на судовий захист передбачено додаткові гарантії законності, які здійснюються у формі касаційного оскарження, провадження у Верховному Суді України, провадження за нововиявленими обставинами. Вищий адміністративний суд України в інформаційних листах, постановках Пленуму узагальнює судову практику з найбільш складних питань правового регулювання вирішення публічно-правових спорів, внаслідок яких адміністративні суди або неоднаково застосовують норми права, або виникають проблеми порушення нормативно визначених процедур судового розгляду, що, в кінцевому випадку, призводить до судових помилок та порушень права на справедливий суд та судовий захист порушених прав, свобод, законних інтересів. Можна назвати Інформаційні листи ВАС України від 24 листопада 2011 р. № 2198/11/13-11 «Щодо застосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, вчинені до 1 січня 2011 року», «Щодо об'єднання в одне провадження позовних вимог кількох осіб, поєднаних родинними зв'язками, згідно із Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового

або тимчасового захисту» від 24 листопада 2011 р. № 2197/11/13-11, «Щодо визначення належного доказу надіслання суб'єктом владних повноважень відповідачу і третім особам копії позовної заяви та доданих до неї документів» від 16 листопада 2011 р. № 2091/11/13-11 та інші.

Правові позиції Вищого адміністративного суду України, безумовно, мають значення для вдосконалення правозахисної діяльності адміністративних судів, однак не виключають потреби теоретико-правового аналізу проблеми змісту окремих додаткових гарантій законності у судовому адміністративному процесі, зокрема — касаційного оскарження.

Слід зазначити, що науковий доробок вчених у напрямку встановлення сутності і змісту касаційного оскарження, структури касаційного провадження вкрай обмежений. Здебільшого доктринальні положення можемо зустріти у публікаціях навчально-методичного характеру — підручниках, навчальних посібниках, а у роботах монографічного характеру виділена проблема аналізується, як правило, у межах ширшої за змістом проблеми розвитку адміністративно-процесуальних відносин. Доцільно назвати роботи В. Б. Авер'янова [1], Е. Ф. Демського [2], В. Г. Перепелюка [3], А. О. Селіванова [4, 371], В. С. Стефанюка [5], О. П. Рябченко [6] та інших дослідників.

Мета статті полягає у визначенні сутності та особливостей касаційного провадження у судовому адміністративному процесі як процесуальної форми реалізації додаткових гарантій законності.

Статтею 211 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України) [7] врегульовано право на касаційне оскарження. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та обов'язки, мають право оскаржити в касаційному порядку судові рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції повністю або частково, крім випадків, передбачених КАС України. Ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені в касаційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі. Заперечення проти інших ухвал можуть бути включені до касаційної скарги на судові рішення, ухвалені за наслідками апеляційного провадження. Підставами касаційного оскарження є порушення судом норм матеріального чи процесуального права.

Розглянувши касаційну скаргу, суд касаційної інстанції постановляє ухвалу в разі: 1) залишення касаційної скарги без задоволення, а судових рішень — без змін; 2) скасування судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій з направленням справи для продовження розгляду або на новий розгляд; 3) зміни ухвали суду першої або апеляційної інстанції; 4) скасування судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій і залишення позовної заяви без розгляду або закриття провадження; 5) визнання судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій такими, що втратили законну силу, і закриття провадження; 6) скасування судових рішень і постановлення нової ухвали. Суд ка-

саційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги може своєю постановою змінити постанову суду першої або апеляційної інстанції або прийняти нову постанову, якими суд касаційної інстанції задовольняє або не задовольняє позовні вимоги. З усіх процесуальних питань суд касаційної інстанції постановляє ухвали. Судові рішення суду касаційної інстанції ухвалюються, проголошуються, видаються або надсилаються особам, які беруть участь у справі, в порядку, встановленому ст. ст. 160 і 167 КАС України (ст. 230).

Для з'ясування сутності і значення касаційного оскарження використані напрацювання вчених у галузі цивільного процесу, але із врахуванням специфіки відносин у сфері судової адміністративної юрисдикції, визначеної предметом судового розгляду — публічно-правовими спорами.

В Енциклопедії цивільного права України надано наступне визначення касаційного провадження. Таким є порядок перегляду судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій на їх відповідність вимогам чинного законодавства і матеріалам справи, який застосовується після перегляду рішень в апеляційному суді [8, 421].

У Великому енциклопедичному юридичному словнику, підготовленому за редакцією академіка НАН України Ю. С. Шемшученка, надано доктринальне тлумачення термінів «касація» і «оскарження касаційне в цивільному судочинстві». Касацією (пізньолат. *Cassatio* — підміна, скасування) є одна з форм оскарження вироків, рішень, постанов і ухвал суду першої та апеляційної інстанцій, що набрали законної сили [9, 349]. Оскарження касаційне у цивільному судочинстві — процесуальна гарантія забезпечення законності рішень, ухвал суду першої та апеляційної інстанцій, а також захисту прав, свобод і охоронюваних законом інтересів юридичних осіб і держави. Об'єктом касаційного оскарження є рішення і ухвали суду першої інстанції, які були оскаржені в апеляційному порядку, а також рішення і ухвали, постановлені судом апеляційної інстанції [9, 582].

Виходячи з наведених вище визначень, можна зробити висновок про надання доктринального тлумачення сутності термінів «касація», «оскарження касаційне у цивільному судочинстві» суто з позицій приписів чинного цивільного процесуального законодавства. Проте цінним у наведених визначеннях є розкриття змісту терміна «оскарження касаційне у цивільному судочинстві» як процесуальної гарантії забезпечення законності судових рішень, а також виконання правозахисної функції судом касаційної інстанції.

Перегляд судових рішень у касаційному порядку є фактично засобом здійснення судового нагляду судом касаційної інстанції, яким, відповідно ст. 210 КАС України, є Вищий адміністративний суд України. Звернення до офіційного сайту Вищого адміністративного суду України свідчить, що тільки на 13 грудня 2011 року у Третій судовій палаті ВАС України було призначено до розгляду 58 справ, які стосувались публічно-правових спорів у сфері публічної служби, призначення пенсій. За наслідками узагальнення судової практики ВАС України приймає Листи, які направляє до відома суддів місцевих та апеляційних адміністративних судів для врахування їх при здійсненні правосуддя. Слід

зазначити, що тільки протягом листопада 2011 року було прийнято 6 Інформаційних листів, а за період з початку 2011 року було прийнято 37 таких листів. Найбільшу кількість Інформаційних листів було підготовлено з проблем застосування податкового законодавства — 7, питань соціальних виплат — 5. При цьому ВАС України звертав увагу саме на неоднакове застосування судами нижчих інстанцій приписів норм матеріального і процесуального права.

Глава 2 розділу IV КАС України має назву «Касаційне провадження», що підкреслює складний характер процесуальних відносин, що виникають при перегляді судових рішень у касаційному порядку. Зазначене дозволяє вказати на врахування законодавцем наявності певних стадій касаційного провадження.

Як зазначає М. О. Сорока у підручнику «Адміністративне судочинство України» (2009 р.), касаційне провадження в адміністративному судочинстві — це перегляд судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій у межах встановлених законом повноважень судом касаційної інстанції після перегляду їх у порядку апеляційного провадження за касаційними скаргами сторін та інших осіб, які брали участь у справі, а також осіб, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та обов'язки [1, 237].

У визначенні поняття касаційного провадження, наданого М. О. Сорокою, відтворено суто нормативне, процесуальне призначення касаційного провадження в адміністративному судочинстві, а поза уваги залишилось питання призначення цього провадження у системі процесуальних гарантій захисту прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб у публічно-правових відносинах.

У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненко Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ч. 2 ст. 383 Кримінально-процесуального кодексу України від 11 грудня 2007 р. № 11-рп/2007 було вказано правову позицію єдиного органу конституційної юрисдикції щодо сутності реалізації права на оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій. Конституційний Суд України визнав, що можливість (право) оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій є складовою права особи на судовий захист. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина (абз. 3 підп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007) [10]. На цю правову позицію Конституційний Суд України посилається у мотивувальній частині Рішення у справі за конституційним зверненням військової частини А 1080 щодо офіційного тлумачення положення п. 28 ч. 1 ст. 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями п. 2, 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України [11].

Слід виділити Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касацій-

не оскарження», які містяться у ст. ст. 125, 129 Конституції України від 11 березня 2010 р. № 8-рп/2010 [12] як таке, що принципово вплинуло на вдосконалення системи загальних судів, процедур судового захисту шляхом скасування повторної касації у Верховному Суді України. У мотивувальній частині Рішення Конституційний Суд України посилається на ряд Рішень Європейського Суду з прав людини. Так, вказано, що одним з фундаментальних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який передбачає повагу до принципу *res judicata* — принципу остаточності рішень суду. У справі «Сокуренко і Стригун проти України» Європейський суд з прав людини зазначив, що «стаття 6 Конвенції не зобов'язує держав — учасників Конвенції створювати апеляційні чи касаційні суди. Однак там, де такі суди існують, необхідно дотримуватись гарантій, визначених у статті 6» (п. 22 мотивувальної частини Рішення від 20 липня 2006 року). Касаційна інстанція реалізує свої процесуальні права в межах касаційного провадження виключно для перевірки правильності юридичної оцінки обставин справи у рішеннях судів першої та апеляційної інстанцій. Як касаційна інстанція Верховний Суд України повторно після вищих судів перевіряє рішення судів, що не може бути виправдано з точки зору забезпечення права на справедливий розгляд справи упродовж розумного строку. Крім того, наявність двох касаційних інстанцій для перевірки рішень спеціалізованих судів не відповідає засадам правової визначеності.

Цінним у наведеній правовій позиції Конституційного Суду України є не тільки обґрунтування неконституційності подвійної касації, а й формулювання ролі касаційного оскарження у системі захисту прав, свобод, законних інтересів. Вказане стосується положення про те, що касаційне провадження здійснюється виключно з метою перевірки правильності юридичної оцінки обставин справи у рішеннях судів першої та апеляційної інстанцій. Це означає, що у процесі касаційного провадження перевіряється законність рішень судів першої та апеляційної інстанцій, а не їх обґрунтованість.

Звернення до норм КАС України надає можливість виділити ще одну особливість касаційного оскарження — відсутність обмеження щодо доповнення касаційної скарги. Так, відповідно ч. 1 ст. 218 КАС України, особа, яка подала касаційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на касаційне оскарження, обґрунтувавши необхідність таких змін чи доповнень.

Отже, касаційне провадження у судовому адміністративному процесі — процесуальна гарантія законності рішень і ухвал адміністративного суду першої та апеляційної інстанцій та захисту прав, свобод фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у публічно-правових відносинах. У процесі здійснення касаційного провадження перевіряється правильність юридичної оцінки обставин справи у рішеннях судів першої та апеляційної інстанцій. Це означає, що під час касаційного провадження визначається законність судових рішень вказаних судів. Особливість правового регулювання адміністративних процесуальних відносин у сфері касаційного провадження є те, що суд касаційної інстанції — ВАС України: а) перевіряє законність прийнятих судами першої та апеляційної інстанцій; б) не вирішує знову справу адміністративної юрис-

дикції, як це здійснюється у процесі апеляційного оскарження; в) не зв'язаний межами касаційної скарги, оскільки встановлено правило, за яким особа, яка подала касаційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строки на касаційне оскарження, при цьому такі зміни мають бути обґрунтованими; г) здійснює касаційне провадження у процесуальній формі, визначеній законом.

Література

1. Адміністративне судочинство України : підручник / О. М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пасенюка. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 672 с.
2. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. / Е. Ф. Демський. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 496 с.
3. Перепелюк В. Г. Адміністративний процес. Загальна частина : навч. посіб. / В. Г. Перепелюк. — Чернівці : Рута, 2003. — 367 с.
4. Правова система України: історія, стан та перспективи. У 5 т. Т. 2. Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / за заг. ред. Ю. П. Битяка. — Х. : Право, 2008. — 576 с.
5. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес : монографія / В. С. Стефанюк. — Х. : Консум, 2003. — 464 с.
6. Адміністративне судочинство : навч. посіб. / О. П. Рябенко, С. Ф. Денисюк [та ін.] ; за заг. ред. О. П. Рябенко. — Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. — 232 с.
7. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35–36, 37. — Ст. 446.
8. Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — К. : Ін Юре, 2009. — 952 с.
9. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : Юрид. думка, 2007. — 992 с.
10. У справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України : рішення Конституційного Суду України від 11 груд. 2007 р. № 11-рп/2007// Офіційний вісник України. — 2008. — № 29. — С. 34. — Ст. 927.
11. У справі за конституційним зверненням військової частини А 1080 щодо офіційного тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України : рішення Конституційного Суду України від 2 листоп. 2011 р. № 13-рп/2011// Офіційний вісник України. — 2011. — № 88. — С. 95. — Ст. 3209.
12. У справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України : рішення Конституційного Суду України від 11 берез. 2010 р. № 8-рп/2010// Офіційний вісник України. — 2010. — № 21. — С. 31. — Ст. 882.

Анотація

Шерешін Ю. Л. Касація як процесуальна форма реалізації додаткових гарантій законності у судовому адміністративному процесі. — Стаття.

Стаття присвячена обґрунтуванню наукового підходу щодо встановлення сутності касації у судовому адміністративному процесі. Доведено, що касаційне провадження виступає як процесуальна гарантія законності рішень і ухвал адміністративного суду першої та апеляційної інстанцій та захисту прав, свобод фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у публічно-правових відносинах. Визначені особливості касаційного провадження.

Ключові слова: касаційне провадження, адміністративне судочинство, законність, процесуальна форма.

Аннотация

Шеренин Ю. Л. Кассация как процессуальная форма реализации дополнительных гарантий законности в судебном административном процессе. — Статья.

Статья посвящена обоснованию научного подхода к определению содержания кассации в судебном административном процессе. Доказано, что кассационное производство выступает процессуальной гарантией законности решений и определений административного суда первой и апелляционной инстанций и защиты прав, свобод физических лиц, прав и интересов юридических лиц в публично-правовых отношениях. Определены особенности кассационного производства.

Ключевые слова: кассационное производство, административное судопроизводство, законность, процессуальная форма.

Summary

Sherenin Y. L. Cassation as procedural form of realization of legality additional guarantees in court administrative procedure. — Article.

The article is devoted to grounding of science approach to defining of content's cassation in administrative legal procedure. There proved that cassation procedure is procedural guarantee of administrative courts' of first and second instance decisions' legality and defense of persons' rights and liberties and legal persons' interests in public-law relationships. The features of cassation procedure are established.

Keywords: cassation procedure, administrative legal procedure, legality, procedural form.

УДК 340.132:340.113

О. В. Капліна

ПРОБЛЕМИ ЄДНОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО НАУКОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПРИ ОЗНАЧЕННІ СПОСОБІВ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Здійснюючи тлумачення норм права, правозастосовник має у своєму арсеналі вироблені юридичною наукою і практикою спеціальні способи. Відзначаючи певний ступінь наукової розробленості окремих аспектів, пов'язаних із способами тлумачення норм права, разом з тим слід констатувати, що до цього часу в науці не склалося єдиної термінології для позначення відповідних понять, пов'язаних зі способами тлумачення норм права. Використовувані науковцями деякі поняття наповнюються різним змістом, що веде до підміни понять, відсутності уніфікованих підходів до їх розуміння, спричиняє помилки у тлумаченні чи застосуванні норм права, породжує проблеми у навчальному процесі. Саме тому метою статті є аналіз термінології, що склалася в юридичній літературі для позначення способів тлумачення норм права; розгляд семантики лексем, що використовуються вченими, та розробка наукових рекомендацій щодо їх належного уніфікованого застосування.

Аналіз термінології, що склалася й використовується в сучасній науці, слід, на нашу думку, почати з робіт відомих дореволюційних учених Є. В. Васильковського, М. А. Гредескула, М. М. Коркунова, Й. В. Михайловського, М. С. Та-